

Saksbehandler: Sindre Eide

Referanser: KR 11/10, KR 22/10, KR 41/10

Saksdokumenter:

Dok.dato	Tittel	
KM 04.1.1/10	Ordning for hovedgudstjenesten, BM	
KM 04.1.2/10	Ordning for hovedgudstjeneste, NN	

Gudstjenestereformen - Hovedgudstjenesten

Sammendrag

Høsten 2003 gjorde Kirkerådet vedtak om å igangsette en gudstjenestereform, etter at Ungdommens kirkemøte samme år hadde gjort et vedtak med henstilling om fornyelse av høymessen. Allerede i 1990 hadde Kirkemøtet erkjent reformbehovet i en hilsen til menighetene hvor gudstjenesten ble betegnet som "livets fest" og hvor menighetene ble oppmuntret til å fornye gudstjenestelivet. Kirkerådet fulgte opp dette ved å godkjenne en rekke liturgiske forsøkssaker, som mange menigheter tok i bruk. Ønsket om gudstjenestefornyelse hadde altså modnet i kirkelige organer i flere år og nye forsøk var igangsatt i menigheter.

Reform av høymessen ble også drøftet på *Kirkemøtet* i 2003 og samtalen viste stor oppslutning om dette. Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) fikk i 2004 oppdraget med å lede arbeidet med reformen og la i 2008 fram et forslag til ny ordning for hovedgudstjenesten i Den norske kirke. Forslaget av 2008 innebar ikke bare en revisjon av de liturgiske tekster og ordninger, men først og fremst en endring i hvordan gudstjenestelivet i menigheten skulle foregå. Denne endringen ble uttrykt i de tre begrepene stedegengjøring, involvering og fleksibilitet. Menighetsrådet skulle også tilføres en betydelig større grad av myndighet til å forme sin egen, lokale gudstjeneste. Samtidig var det et ønske om at den økumeniske tendens som lenge har preget gudstjenestelivet i Den norske kirke, skulle videreføres og forsterkes.

Over 100 menigheter utprøvde forslaget og gav innspill til det liturgiske arbeidet, slik at prosessen i stor grad ble åpen og erfaringsbasert, og i mindre grad preget av større utredningsarbeid. Høsten 2009 skjedde en omfattende høring om forslagene til hovedgudstjeneste og ny dåpsliturgi. Høringssvarene ble bearbeidet bl.a. i samarbeid

med et høringsutvalg og videre i to konsultasjoner med biskopene. Dette gav grunnlag for en rekke endringer av Forslaget (2008) i form av en viss innstramning i antall alternativer på sentrale steder i liturgien, språklige bearbeidinger og nye tekstforslag. Ønsket om i større grad å gjenkjenne en felles liturgi i alle menigheter i Den norske kirke kom også sterkt til uttrykk i høringen. Dessuten ble det grunnleggende gudstjenesteperspektivet sammenfattet i uttrykket "Sammen for Guds ansikt".

Kirkerådet behandlet reviderte forslag til Ordning for hovedgudstjeneste både i mars og i mai 2010. Deretter ble Kirkerådets forslag oversendt Bispemøtet juni 2010 for læremessig behandling. De fleste endringsforslag fra Bispemøtet er innarbeidet i det fremlagte forslag. Etter Bispemøtets behandling ble ordningen behandlet på Kirkerådet i september 2010, der den tekst ble vedtatt som nå fremmes for Kirkemøtet 2010.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak

1. Kirkemøtet har foretatt en førstegangs behandling av forslag til hovedgudstjeneste.
2. Saken oversendes Kirkerådet sammen med avstemningsresultatene for videre bearbeiding og saksgang i henhold til saksbehandlingsregler for liturgisaker.
3. Kirkemøtet ber om å få saken tilbake til endelig behandling og vedtak i 2011.

Saksorientering

1. Saksfremstillingens inndeling

Her gis en innholdsfortegnelse over hoveddelene av denne saksfremstilling:

2. Til saksbehandlingen (se s. 3)

Først klargjøres hva som legges fram til behandling i Kirkemøtet 2010, og hvilke elementer i den nye Ordning for hovedgudstjeneste som *ikke* inngår i Kirkerådets behandling på dette tidspunkt.

3. En gudstjenestevisjon: "Sammen for Guds ansikt" (se s. 4).

Her gis det noen grunnleggende perspektiver på hva gudstjeneste er.

4. Endringer - sett i forhold til gjeldende liturgi fra 1977 (se s. 5)

Her gis en kort sammenfatning av de endringer som det fremlagte forslaget (2010) gir – sett i forhold til dagens liturgi (1977).

5. Gudstjenestereformens oppstart (se s. 7)

Her orienteres om reformens direkte bakgrunn i innspill fra Ungdommens kirkemøte (UKM) i 2001 og 2003, samt Kirkerådets behandling og oppfølging av innspillene.

6. Forslaget 2008 og høringen om denne (se s. 8)

Først beskrives Kirkerådets organisering av reformen i Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) med underutvalg. Deretter gis en kortfattet orientering om noen grunnideer ved Forslaget 2008 og høringen om denne.

7. Generelle trekk ved hovedgudstjenesten. (se s.12)

I dette avsnittet drøftes noen hovedtrekk og hovedsaker i Forslaget (2008) og i høringen og de konsekvenser som er trukket av dette i det fremlagte, reviderte forslaget.

8. Strukturen i hoveddelene. (se s. 20)

Her gjennomgås strukturen i det fremlagte forslaget til hovedgudstjeneste, med de problemstillinger som er aktuelle i hver av dem.

9. Hovedgudstjenesten – ledd for ledd (se s. 22)

Her gjennomgås enkeltspørsmål og problemstillinger til hvert enkelt ledd i det fremlagte forslaget.

2. Til saksbehandlingen

Saksfremstillingen i dette dokumentet viser til det vedlagte, reviderte forslaget til ny Ordning for hovedgudstjenesten. Dette dokumentet må ses i sammenheng med de andre liturgisakene som er fremmet for KM 2010 til behandling. Disse både utfyller og setter preg på hovedgudstjenesten. Det gjelder følgende saker:

- Almennelige bestemmelser for hovedgudstjenesten
- Almennelige bestemmelser for dåp
- Ordning for dåp i hovedgudstjenesten
- Tekstboken
- Liturgiske farger
- Orientering om Liturgisk musikk
- Orientering om Ny salmebok

Til Kirkemøtet 2011 vil det i tillegg foreligge følgende dokumenter:

1. Liturgisk inventar og utstyr .

2. Veiledninger til hovedgudstjenesten for menighetene med tanke på utforming av *lokal grunnordning* og av hvordan den enkelte gudstjeneste best kan planlegges og gjennomføres i sine enkelte ledd. I Ordning for hovedgudstjeneste vises det i rubrikker (= rød skrift) ofte til Veiledningen, hvor spørsmålet om ulike måter liturgien kan utføres på vil bli drøftet. Veiledningene vil være til orientering for Kirkemøtet.

3. Innledningstekst av oppbyggelig og inspirerende karakter som kan skape forståelse for hva gudstjeneste er og for reformens hovedidéer og den tradisjon menighetene inngår i. Teksten vil være til orientering for Kirkemøtet.

Det foreslås at Ordning for hovedgudstjenesten trer i kraft fra 1. søndag i advent 2011 (27. november 2011).

Det foreslås at bestemmelsene gjelder fra 1. søndag i advent 2012 (2. desember 2012).

Det foreslås at ordningen evalueres etter 3-6 år.

3. En gudstjenestevisjon: ”Sammen for Guds ansikt”.

Hver søndag i to tusen år har kristne samlet seg for å møte Gud og feire at Jesus stod opp fra de døde og seiret over syndens og dødens makt. Søndagens gudstjeneste er selve pulsslaget i kirkens liv. Gud kaller oss sammen. Faderen, Sønnen og Den hellige ånd kommer oss i møte, taler til oss og tjener oss. Slik blir gudstjenesten også vårt svar på Guds nærvær og nåde, et svar som har bønner og lovsangen som sitt grunnpreg.

Derfor er det med forventning vi får be: ”kom til oss, Gud, og gi oss liv fra kilder utenfor oss selv” (Norsk salmebok nr 710). Etter Jesu ord og løfte åpnes disse kilder for oss når vi samles i hans navn. Gjennom nådens midler, ord og sakrament, gir Gud oss del i sin forsoning med verden i Kristus.

Gudstjeneste feirer vi ”sammen for Guds ansikt”. Her skapes et fellesskap av troende som til alle tider og på alle steder tilber og tjener den Gud som holder himmel og jord i sine hender. I gudstjenesten skjer uendelig mye mer enn det vi kan sanse med våre øyne. Her gjelder det å oppdage det usynlige i det synlige. Når vi feirer nattverd, synger vi ”sammen med din menighet i himmelen og på jorden”. Slik blir det tydelig at gudstjenestens primære adressat er Gud, og at vi trer fram for Gud på vegne av alt det skapte.

Dette fellesskap på tvers av tider og steder får vi delta i som mennesker med ulike forutsetninger og ulike behov. Derfor må visjonen være: En gudstjeneste for alle. Dette betyr at det må legges til rette for at alle kan delta ut fra sine forutsetninger. Kirken er i sitt gudstjenesteliv forpliktet på å inkludere alle som gjennom dåpen er innlemmet i kirkens fellesskap. Jfr ordene som foreslås ved presentasjon av de dømte i forslag til dåpsliturgi: *Dette er NN, som er døpt inn i Kristi kirke og vår menighet.*

Er dette virkelig mulig, kan en spørre. Det finnes så ulike behov og ønsker om hvordan gudstjenesten skal være. Likevel er dette uoppgivelig: I menighetens gudstjenester skal den enkelte få gjenkjenne sitt liv og gi seg hen med sitt liv til Gud. Gudstjenestens språk må derfor hele tiden fornyes, samtidig som den gode balanse mellom tradisjon og fornyelse ivaretas. Det er når mennesker i tro tar imot Guds nærvær i ord og sakrament at Guds tjeneste for oss blir til menighetens felles tjeneste for Gud.

Enhver kirke som innfører en gudstjenestereform, slik Den norske kirke nå gjør, må først av alt bekjenne seg til sitt opphav. Å reformere kan ofte bety å *vende tilbake* til noe som har vært glemt, men som viser seg å være friskt og levende. Å reformere betyr også å *vende seg fremover* og søke etter nye samtidsuttrykk. Begge disse vendingene ligger til grunn for gudstjenestereformen. Vi ønsker å bevare og å fornye, hente inn uttrykk fra andre tider og andre deler av Guds kirke på jord. Samtidig vil vi legge vekt på det som er vårt felleseie og vår egen tradisjon, som kirke og folk. Vi orienterer oss ut fra Den hellige skrift, som med reformen slipper til i et enda rikere omfang enn tidligere, men også ut fra samtiden i bønner, sang, musikk og andre uttrykk.

Det dristigste ved denne reformen er de impulser den gir til involvering og stedegengjøring av gudstjenestelivet, og den utvidede avgjørelsesmyndighet som de ulike alternativene i ordningen gir den lokale menighet. Reformens kjerneord er *stedegenhet*, *involvering* og *fleksibilitet*. *Stedegenhet* betyr at evangeliet skal slå rot på stedet og farges av dette jordsmonn. *Involvering* betyr deltakelse av barn, unge og voksne i forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten. Det betyr også alles involvering i bønn, akklamasjon, stillhet og aktiv lytting, sang, bevegelse og handlinger. *Fleksibilitet* er nødvendig for at de to første kjerneordene kan bli realisert.

Den nye myndighet menigheten får til å fastsette en *lokal grunnordning* for gudstjenestelivet, forutsetter økt kunnskap, forpliktelse på gudstjenestefellesskapet og en ny fortrolighet med gudstjenesten. Menighetens nye myndighet har imidlertid samlingen om nådens midler som utgangspunkt. Her er vi ”sammen for Guds ansikt”, i bønn og lovsang.

4. Endringer – sett i forhold til gjeldende liturgi fra 1977

Hva er de konkrete endringene i det fremlagte forslaget i forhold til *gjeldende liturgi av 1977*? Kort sagt kan kanskje de mest konkrete og i øyenfallende endringene være:

A. Involvering av menighetens medlemmer, særlig barn og unge, både under forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten, er vektlagt mye sterkere enn tidligere. Flere steder i liturgien er det angitt hva som er medliturgenes (ML) direkte liturgiske oppgaver.

B. Menighetens deltakelse ved *akklamasjon* (svarord) er gjennomført gjennom hele gudstjenesten på en mer omfattende måte enn tidligere. Dette er en styrking av gudstjenestens dialogiske karakter.

C. Det gis mer plass til *stillhet* enn tidligere. Dette er søkt ivaretatt gjennom hele gudstjenesten.

D. Før gudstjenesten starter, kan det gis informasjon om dagens gudstjeneste. Det avsluttes med en oppfordring til å være stille for Gud. Deretter følger de 3 klokkeslagene som innleder gudstjenesten. Liturgens intimasjon etter liturgens inngangsord faller dermed bort.

E. Gudstjenesten får et nytt ledd med en obligatorisk ”samlingsbønn”, som bes av en medliturg etter liturgens inngangsord. (jfr. tidligere ”klokkerbønn før inngangssalme).

F. Syndsbekjennelsen bes av alle – enten etter samlingsbønnen (og før kyrie) eller i forkant av forbønnen. Menigheten tar avgjørelse om plasseringen av syndsbekjennelsen.

G. Dagens bønn (kollektbønn) som bes av liturgen, kan utgå.

H. Dåp er lagt i Samlingsdelen, normalt i etterkant av *gloria*-leddet (ledd 7).

I. Menigheten *sitter* under de to første tekstlesningene, men står under evangelielesningen. Menigheten står under første og siste salme, og sitter under andre salmer.

J. Evangeliet innledes og avsluttes med hallelujavers eller en kort salme og evangelieprosesjon kan benyttes.

K. Trosbekjennelsen fremsies etter prekenen, og ikke mellom skriftlesningene.

L. Forbønnsdelen utformes i større grad lokalt og ledes fortrinnsvis av en medliturg. Det legges opp til at frivillige i større grad kan utforme forbønner.

M. Enkelte faste ord og setninger er endret, mye i tråd med ny bibeloversettelse.

N. Samisk språk er ivaretatt ved at sentrale liturgiske tekster på samiske språk er tatt inn i Ordningen for hovedgudstjeneste, til bruk i hele landet.

O. Det er utarbeidet en rekke nye alternativer som menigheten kan velge mellom til samlingsbønn, syndsbejennelse, forbønn – og det er utarbeidet flere nye alternative tekster for liturgen i nattverdbønnen.

P. Menigheten skal vedta en *lokal grunnordning* som gir større mulighet til å prege gudstjenestelivet ut fra lokale ønsker og behov, innenfor de mer fleksible rammer som den nye ordningen gir. Menigheten kan fastsette flere typer hovedgudstjenester med hver sitt særpreg.

Q. I den nye Tekstboken inngår flere bibeltekster enn i dag, 3 tekstrekker i stedet for 2.

R. Gudstjenestereformen tilrettelegges i større grad for barns og unges deltakelse, i samsvar med Plan for trosopplæring.

S. Menigheten vil til sin liturgiske sang få et større utvalg av melodier og stilarter. En kan også variere hvilke melodier og musikk som brukes i de ulike typer gudstjeneste.

5. Gudstjenestereformens oppstart

Gudstjenestereformprosessen har sin direkte bakgrunn i henvendelser fra Ungdommens kirkemøte 2001 og 2003. Ønsket var en større fleksibilitet i de ordninger som gjelder for gudstjenestelivet i vår kirke.

I UKM's vedtak 2003 står det:

Med begrepet ”gudstjeneste” forstår vi i denne teksten høymesse, dvs. menighetens hovedgudstjeneste på søndag.

Dagens gudstjenesteordning er *regelstyrt*. Det vil si at Kirkemøtet vedtar de liturgiske ledd og salmer som er mulig å bruke i en gudstjeneste. Disse er samlet i Gudstjenestebøkene og Salmebøkene. På denne måten styres gudstjenesten ved at det er laget regler for hvordan den skal være. Med dagens ordning oppleves valgmulighetene som begrenset. Regelstyring har man valgt fordi man ønsker å følge et *enhetsprinsipp* i gudstjenestelivet. Det vil si at alle gudstjenester skal være mest mulig enhetlige, og uansett hvor i landet man deltar på gudstjeneste vil man kjenne seg igjen.

Dagens gudstjenesteordning opplever vi som *for* enhetlig. Enhetsprinsippet og regelstyringen kan hemme lokal tilpasning, kreativitet og medvirkning. Praksis i

mange menigheter er at man er mer fleksible enn hva Gudstjenestebøkene egentlig åpner for. Denne praksisen ønsker vi å åpne for.

Målet er ikke å lage en ny variant av ungdomsgudstjeneste eller Ung Messe, heller ikke å ta livet av høymessen slik vi kjenner den i dag. Vi vil legge til rette for en gudstjenesteordning som kan fungere for alle – uavhengig av alder, kjønn og geografi, og som fungerer som menighetens hovedgudstjeneste. Vi vil fortsatt at gudstjenestens språk skal være preget av den rike liturgiske tradisjon vi står i. For at denne tradisjonen skal tale sant til mennesker i dag, ønsker vi også å fornye og videreutvikle den. Vi vil at det skal være mulig å feire høymesse slik vi kjenner den i dag. Vi ønsker imidlertid en åpnere ordning, hvor man kan gjøre lokale tilpasninger, i større grad hente inn nye elementer og nyttiggjøre seg lokal kompetanse.

Da UKMs innspill ble behandlet av Kirkerådet (sak KR 54/03), inneholdt saksfremlegget en henvendelse fra UKM til KR om å ta initiativ overfor KM for å få i gang en reformprosess.

Under drøftelsene i Kirkerådet ble innspillet fra UKM lest inn i rammen av en erkjennelse av at det allerede var lang tid siden 1977, da vi fikk vår nåværende høymesseliturgi. Etter mer enn et kvart århundre ville det selv uten en slik særskilt foranledning som utfordringen fra UKM utgjorde, være på tide med en gjennomgang av kirkens liturgier og gudstjensteliv.

Dette førte til følgende vedtak:

Kirkerådet vedtar at det igangsettes et arbeid med reform av høymessen, og ber om at det legges frem et prosessnotat i rådets mars-møte 2004. For å skape en debatt og et engasjement rundt ny høymesseordning tas saken opp til drøfting i Kirkemøtet 2003.

Her gikk KR raskere frem enn hva som lå i UKM's vedtak. I sak (05/2003) vedtok UKM "å anmelde spørsmålet om en reform av høymesseordningen til behandling på Kirkemøtet og ba om at Kirkerådet i påvente av dette igangsatte arbeidet med å forberede en slik reform". Kirkerådet fulgte oppfordringen allerede høsten 2003 og forberedte en drøfting av saken høstens på Kirkemøtet samme høst. Reformen ble intonert allerede i leders tale og fulgt opp i en egen innledning av biskop Finn Wagle. Samtalereferatet som er vedlagt protokollen for Kirkemøtet 2003, konkluderer slik: "Felles for innleggene: Stor oppslutning om UKM-initiativet." Sammen med vedtakene i KR utgjør denne samtalen startsignalet for reformprosessen.

6. Forslaget 2008 og høringen om dette

A. Forslaget 2008

I tråd med KR's bestilling i det grunnleggende vedtaket (KR 54/03) ble det utarbeidet et prosessdokument til KR's møte i mars 2004, se sak KR 10/04.

Arbeidet ble organisert i analogi med Liturgikommisjonen av 1965 med sine underutvalg. KR oppnevnte en ny Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) med gudstjenestereformen som spesialoppdrag nedfelt i egne statutter, og med en funksjonstid som omfattet hele perioden frem til NFG har avsluttet sitt arbeid med reformen. Biskop Finn Wagle ble bedt om å lede NFG og hele reformprosessen.

Samme år (2004) ble det også opprettet fem underutvalg for ulike deler av reformen. NFGs medlemmer ble fordelt på disse fem underutvalgene, som også fikk eksterne medlemmer. Underutvalgene hadde disse oppgavene:

1. Underutvalg for gudstjenestens inngang, utgang og forbønn
2. Underutvalg for Ordet
3. Underutvalg for dåpen
4. Underutvalg for nattverden
5. Underutvalg for salmene

Arbeidet kom for alvor i gang i januar 2005. Underutvalgene fikk anledning til å henvende seg til noen responsmenigheter underveis; særlig Underutvalg 1 og 3 gjorde seg bruk av dette. Utvalgene stod i rapport med NFG gjennom prosessen, leverte delinnstillinger og fikk tilbakemelding på disse.

I tillegg til de fem underutvalgene har reformen omfattet Kirkerådets musikkutvalg (KMU), som arbeidet med den liturgiske musikken.

Tre hovedproblemstillinger ble lagt fram for Kirkemøtet i 2006: Hovedprinsippet for ny tekstbok ble lagt fram for vedtak i KM, mens spørsmålet om ny salmebok og prinsippene for inkluderende språk, ble lagt fram til orientering. Våren 2008 ble arbeidet i NFG og underutvalgene fullført og lagt fram for Kirkerådet i juni 2008. Kirkerådet vedtok at alt materiale, unntatt forslag til dåpsliturgi, skulle trykkes og sendes til høring. Dåpsliturgien ble først sendt ut etter ny behandling i september 2008.

Det *Forslag til ny ordning for hovedgudstjenesten i Den norske kirke* som ble sendt menigheter til utprøving i 2008 – heretter kalt Forslaget 2008 - (Eide Forlag), er selve utgangspunktet for det reviderte forslaget som nå er lagt fram for Kirkemøtet 2010 (Forslaget 2010). I Høringsdokumentet som Kirkerådet sendte ut til høringsinstansene forklares de grunnleggende momenter som har vært styrende for Nemnd for Gudstjenesteliv (NFG) sitt arbeid fram til Forslaget 2008.

- Begrepet møtsted som en grunnleggende definisjon på gudstjenesten som fenomen.
- Vektlegging av gudstjeneste som en handling vi gjør sammen.
- En vektlegging av kirkens to grunn-nivå, det universelle og det lokale, og hvilke konsekvenser det har for gudstjenestelivet.
- Begrepet *Ordo* som beskrivelse av den felles grunnstruktur som legges til grunn som normerende for gudstjenesten.
- Endret målsetting for gudstjenesteordningen, fra en ordning som stort sett er lik for hele landet til en ordning der lokalmenigheten styrer mer hvilken ordning man vil ha, på grunnlag av *Ordo*.
- En vekt på at gudstjenesten skal være tilgjengelig for mennesker med ulike forutsetninger, fysisk, aldersmessig eller på annen måte, uttrykt i begrepet ”gudstjeneste for alle”.
- Et språk i liturgiske tekster som er inkluderende, både i talen om Gud og i erkjennelsen av at mennesker har ulike livserfaringer.
- Bevisstgjøring på bruken av kirkerommet og samspillet mellom rommet og den liturgiske handling. (Høringsdokument: Reform av kirkens gudstjenesteliv. Høringsbrev, Eide Forlag, s. 17).

I Høringsdokumentet understrekes at Forslaget 2008 inneholder ikke én, men to reformer, som langt på vei er uavhengige av hverandre: Forslag til nytt liturgimateriale – og forslag til å flytte ansvaret for utformingen av den konkrete liturgien fra sentrale instanser til lokalt nivå, altså soknet. Denne siste reformen beskrives som den mest radikale i forhold til tidligere praksis. Det medfører at man langt på vei går bort fra målsetningen om en felles gudstjenesteordning for hele kirken og i stedet anerkjenner rikdommen i at gudstjenestelivet blir mangfoldig, og at hver enkelt lokalmenighet kan finne fram til ulike typer særtrekk. Dette er et svar på kritikken om at høymessen er for rigid, og dermed hindrer lokal kreativitet. Samtidig er dette en oppdatering i forhold til mange av våre søsterkirker, hvor prinsippet om lokalmenighetens frihet til å ordne gudstjenesten, har vært gjennomført i en årrekke. I tillegg er forslaget også en tilnærming til det som allerede er praksis i mange menigheter, hvor det har skjedd en tiltagende eksperimentering på siden av ordningene (Høringsdokumentet, s. 25).

Dette betyr likevel ikke at det skal være en absolutt frihet til å utforme gudstjenesten. De lokale ordninger som vedtas, må være innenfor rammen av *Ordo* (lat. Ordning, struktur). Dette er et grunnmønster for gudstjenesten, som ligger fast og som inneholder følgende hoveddeler:

1. Samling
2. Ordet
3. Forbønn
4. Måltid
5. Sendelse

Ordo står altså for en felles og universell gudstjenestelig struktur, men også for tradisjon, arv eller overlevering, for ”den måten det er vanlig å feire gudstjeneste på.” Det ble også beskrevet som et rammeverk eller skjelett for gudstjenesten (Forslaget 2008, s 15).

Det vises til de anførte to dokumentene (Høringsdokumentet og Forslaget 2008) for en mer utførlig fremstilling av Forslaget 2008 og dens bærende ideer.

B. Høringen om Forslaget 2008

Den brede høringen om Forslaget 2008 som fant sted høsten 2009, har også fått avgjørende betydning for det forslaget til ordning som nå legges fram (Ordning for hovedgudstjenesten til KM 2010).

For en mer fullstendig sammenfatning av høringen av Forslaget til hovedgudstjeneste vises til den skriftlige orientering som ble gitt på Kirkemøtet høsten 2009. I denne orientering trekkes det fram at høringen gir bred støtte til den grunnleggende visjon som er lagt for gudstjenesten, men det er også en rekke kritiske vurderinger av hvorvidt Forslaget 2008 preges av disse visjonene. Beskrivelsen av gudstjenesten er bl.a. i for stor grad antroposentrisk (menneskeorientert) og møtet med den hellige Gud er for sterkt nedtonet. Følgende punkter ble også trukket fram:

- Skapelsesteologiske motiver styrkes på bekostning av frelsesteologiske motiver.
- Kjerneverdiene får god støtte (fleksibilitet, involvering og stedegengjøring), men disse ønskes bedre balansert i forhold til gjenkjennelighet med mer. Særlig anses fleksibiliteten, altså de mange valgmulighetene, å være for stor og kan gjøre deltakerne fremmed for gudstjenesten.
- Idealet om at liturgen skal lede gudstjenesten / forrette nattverd ”vendt mot folket” (lat. *versus populum*) og ønsket om at det skal settes inn et fremskutt alterbord, ble kritisert av flere for å ikke ta tilstrekkelig hensyn til de ulike kirkeroms egenart.
- Mange forsøksmenigheter mener det er ressurskrevende å følge forslagens metodikk, og samtidigheten i store reformer er krevende.
- Tekstene er av variabel kvalitet, både innholdsmessig og språklig. Blant annet må det tydeliggjøres hva samlingsbønn skal være.
- Særlig i inngangsord og nattverdliturgi er det kjønnsinkluderende språket problematisk ved at benevnelsene på Gud blir uklare eller fattige på innhold.
- Kollektbønner (dagens bønn) etterlyses.
- Innledningstekstene og rubrikkene i liturgiteksten bør gås grundig igjennom og nyskrives.
- Avgjørelsesmyndigheten må tydeliggjøres.

I den videre behandlingen av høringen til Forslaget 2008 rådførte Kirkerådet seg med høringsutvalg, som drøftet høringssvarene og ut fra dette ga en rekke anbefalinger for det videre arbeid med hovedgudstjenesten, tekstboken og den liturgiske musikken. Det ble tidlig utarbeidet utførlige sammendrag av høringene, som er tilgjengelige, og innhentet eksterne bidrag fra en rekke faglig kompetente personer til å lage nye tekstforslag og til å

forbedre språk og innhold. Det ble også avholdt to dagskonsultasjoner med biskopene i arbeidsprosessen. I prosessen ble det arbeidet med begge målformer parallelt.

De hovedendringer som er gjort i forhold til *Forslaget fra 2008* kan sammenfattes i følgende punkter:

- Det *teosentriske* perspektivet (Guds-orientering) i Forslaget er tydeligere understreket og kan sammenfattes i grunnsetningen: ”Sammen for Guds ansikt”.
- Det er foretatt begrensninger i antall alternativer og en innholdsmessig og språklig kvalitetssikring av bønner og tekster.
- Syndsbekjennelsen kan nå legges enten til innledningsdelen eller i forkant av forbønnen.
- Gudstjenestereformens kjerneverdier *stedegengjøring*, *involvering* og *fleksibilitet* er videreført, men balanseres i større grad i spenningsfeltet mellom tradisjon og fornyelse.
- Forslagets bestemmelser om når menigheten skal stå og sitte er endret til å være mer i tråd med dagens praksis.
- Det er foretatt endringer i tekstformen i flere faste liturgiske ledd.
- Forslagets prioritering av fremskutt alter og av liturgens plassering bak alteret med bønneretning *vendt mot folket* (lat. *versus populum*) er endret til en større likeverdighet med liturgens plassering foran alteret med bønneretning *vendt mot øst* (lat. *ad orientem*).
- Påkallelse av Ånden over menigheten og nattverdgvæne (gr. *epiklese*) er videreført fra Forslaget, men denne bønnen er i tråd med vestkirkens tradisjon plassert foran innstiftelsesordene.
- Tekstformen ”Du Guds lam som bærer verdens synder” er i tråd med Bispemøtets vedtak endret til ”Du Guds lam som bar all verdens synder”.

7. Generelle trekk ved hovedgudstjenesten

Her følger noen hovedtrekk og hovedsaker ved det forslaget som legges fram for Kirkemøtet 2010.

A. Hovedgudstjeneste.

Denne fremlagte, reviderte ordningen gjelder ”hovedgudstjenesten”, som er identisk med ”den forordnede gudstjenesten”. Hovedgudstjeneste er i utgangspunktet et *kirkerettslig* begrep som omfatter alle gudstjenester på søn- og helligdager som biskopen har fastsatt skal feires i den enkelte menighet, enten disse holdes som fullstendig høymesse eller som forenklede hovedgudstjenester. Høymessen er hovedgudstjenesten i sin fullstendige form og danner utgangspunkt for andre hovedgudstjenester både med hensyn til struktur, liturgiske tekster og rubrikker (*se Ordningen side 2*).

Eksempler på strukturer i stedet for ferdige ordninger.

I høringsprosessen har noen uttrykt ønske om flere fullt utskrevne ordninger for ulike typer hovedgudstjenester, slik det finnes i gjeldende Gudstjenestebok.

Bispemøtets vedtak om *hovedgudstjeneste med nattverd tilrettelagt for barn* (se i avsnitte nedenfor, "Hovedgudstjenestens rubrikker" viser noe av den utfordring som ligger i å lage kun én utskrevet ordning for hovedgudstjeneste som skal romme både høymessen i sin fulle form, og ulike former for "familiegudstjeneste" eller lignende.. Ordningen må da gi rom for *fleksibilitet* for de ulike formene for hovedgudstjeneste som menighetene vil feire.

Samtidig viste ikke minst høringen at det var et sterkt behov for *fasthet*, for å gi mulighet til å gjenkjenne en felles liturgi i Den norske kirke- både fra en menighet til en annen menighet og fra den ene søndag til den andre søndag i samme menighet. Det er derfor viktig å finne fram til det rette balansepunktet mellom disse to hensyn. Mye av arbeidet med det nye gudstjenesteforslaget har handlet om å utvikle kriterier for hvordan begge disse hensyn skal ivaretas.

Derfor er ønsket om flere fullt utskrevne ordninger ikke tatt til følge, ut fra særlig to hensyn:

- 1) I de ulike gudstjenestene som feires i den enkelte menighet skal både barn, unge og voksne kunne gjenkjenne og lære en felles struktur og felles, sentrale liturgiske tekster fra søndag til søndag.
- 2) Man ønsker ikke å binde de ulike menighetene til én bestemt måte å feire for eksempel familiegudstjeneste eller forenklet gudstjeneste med nattverd på. Mange menigheter har allerede satt sitt *stedegne* preg på sine ulike hovedgudstjenester, og denne fleksibiliteten ønsker man å ivareta. Den nye gudstjenesteordningen tilrettelegger forholdet mellom fasthet og variasjon på en litt annen måte enn i gjeldende liturgi.

I Ordningen danner *høymessen* utgangspunkt for de ulike hovedgudstjenestene. I det fremlagte forslaget finnes kun noen **eksempler på strukturer** for andre hovedgudstjenester enn høymessen (se Ordningen side 17). Disse er til hjelp for den lokale menighet i sin utarbeidelse av forskjellige typer hovedgudstjeneste. I Veiledningen vil det gis eksempler på hvordan man ut fra ordningen for høymessen og struktureksempelene kan legge opp hovedgudstjenester med fokus på familier, barn, unge osv – hva enten man kaller dem familiegudstjeneste, familiemesse, unge messe eller noe annet.

Det forutsettes at følgende ledd skal være med i alle hovedgudstjenester: Salmer, Inngangsord, Syndsbekjennelse, Tekstlesning (evangelium), Preken, Trosbekjennelse, Bønn, Fadervår, Velsignelse.

Dessuten skal det "normalt feires nattverd i hovedgudstjenesten" (*Alminnelige bestemmelser, pkt C 2*).

Hovedgudstjenestens rubrikker

Rubrikkene (med rød skrift i Ordning for hovedgudstjenesten / Høymesse – *Ordning s. 4-15*) er mer omfattende enn i gjeldende gudstjenesteboks ordning for høymesse. Det må nødvendigvis være slik når rubrikkene skal gjelde for alle typer hovedgudstjenester. Her skal det gå tydelig frem hvilke ledd som er faste og hvilke som er valgfrie og hvilke

endringer som kan gjøres i forhold til strukturen i gudstjenestens hoveddeler. Det skal også gis henvisninger til liturgiske tekster som kan benyttes .- samlingsbønner, syndsbekjennelser, forbønnsmodeller og formulerte forbønner mv.

Også flere av de andre avsnittene i Ordningen inneholder ganske omfattende rubrikker. Se f.eks *Samlingsbønn når det har skjedd ulykker eller katastrofer* (s. 22), modell for utforming av kyrielitani (s. 26), *Forbønn / Temaområder* (s. 31), samt innledende rubrikker til forbønnsmodellene (s. 32 f.). Rubrikkene vil bli fulgt opp i Veiledningen. Her vil det legges vekt på det metodiske. Menighetene vil få pedagogisk hjelp til å utforme de forskjellige deler og ledd i gudstjenesten i tråd med kjerneverdiene stedegengjøring og involvering.

I Bispemøtets behandling ble det i juni 2010 vedtatt at det må utarbeides eksempel på struktur for **hovedgudstjeneste med nattverd tilrettelagt for barn**. Dette anliggendet hadde allerede kommet opp på Kirkerådsmøtet i mai 2010 på bakgrunn av en henvendelse fra Møre bispedømmes gudstjenestegrupper som kom med innspill til hvordan Ordning for hovedgudstjeneste kan tilpasses barn og familier. I det fremlagte forslaget fra Kirkerådet er dette anliggendet, tatt hensyn til på en annen måte enn ved å utarbeide en ny struktur i tillegg til de fire foreslåtte (se *Ordning*, s. 17). Det er tatt inn noen rubrikker som tydeliggjør mulighetene for å tilrettelegge gudstjenesten for barn. I Veiledningen vil det gis god hjelp til hvordan slike gudstjenester kan legges opp.

Følgende rubrikker er satt inn med spesielt sikte på å tilrettelegge gudstjenesten for barn - disse rubrikkene vil også imøtekomme behov for fleksibilitet ved gudstjenester tilrettelagt for unge, samt temagudstjenester som Skaperverkets dag og lignende:

- 3. Inngangsort

Rubrikk til slutt i ledd 3, s. 5: *På gudstjenester tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester, kan inngangsortene ledsages av innslag som angir særpreg og tema.*

- II. Ordet

I innledende rubrikk må det angis noe om antall lesninger i hovedgudstjenestene. Det er ikke tilstrekkelig å la fleksibiliteten på dette punkt bare fremgå av strukturene (Ordningen s. 17) og presiseringen av hva som skal være med i alle hovedgudstjenester (Ordningen s. 18 og Alminnelige bestemmelser, C.2). Rubrikk, s. 6: *I andre hovedgudstjenester enn høymessen kan det være to, eller en lesning (evangeliet).*

- 12. Evangelium

Halleluja / Salme. Tilføyelse til innledende rubrikk: I tillegg til eller i stedet for hallelujavers / kort salme kan det fremføres egnet korsang.

- 13. Preken

Følgende avsnitt fra Alminnelige bestemmelser (s. 4) satt inn som rubrikk i ledd 13: *I prekendelen kan det i samråd med liturg legges inn aktualiserende, dramatiserende eller aktiviserende innslag som er nøye samordnet med innholdet i prekenen.*

- *14. Trosbekjennelse*

Tillegg til rubrikken ”dersom det er dåp i gudstjenesten, kan trosbekjennelsen utelates her”, s. 8 : *Eventuelt kan det her synges en trosbekjennelsessalme.*

Dette er identisk med rubrikk på samme sted i nåværende gudstjenestebok. Denne rubrikken må tolkes slik at muligheten for å benytte trosbekjennelsessalme kun gjelder på gudstjenester med dåp, i og med at den apostoliske trosbekjennelsen er obligatorisk ledd i dåpsliturgien. Spørsmålet har vært reist hvorvidt det også kan tenkes hovedgudstjenester uten dåp, for eksempel tilrettelagt for de aller minste (”babysanggudstjenester” og lignende), hvor det er ønskelig å synges en trosbekjennelsessalme i stedet for å lese trosbekjennelsen høyt sammen.

Flere rubrikker som gir fleksibilitet med hensyn til å tilrettelegge hovedgudstjeneste med nattverd for barn er satt i del IV. Nattverd – jfr. saksfremstilling til Nattverdliturgi.

I den fremlagte Ordning for hovedgudstjeneste inngår også *rubrikkene til Hovedgudstjeneste på særskilte dager i kirkeåret (s. 62-67)*. På lengre sikt kan det også utvikles utskrevne gudstjenester (eller særskilte veiledninger) til gudstjenestene i *den stille uke*, og eventuelt andre særskilte dager i kirkeåret. Dette vil Nemnd for gudstjenesteliv arbeide videre med.

B. Sammen for Guds ansikt

kan omtales som den grunnleggende relasjon som den innledende del, og gudstjenesten som helhet skal være preget av og formidle. Med dette har man tydeliggjort *det teosentriske perspektivet* i gudstjenesten som samling og møtested, noe mange høringsinstanser etterlyste i Forslaget fra 2008. Uttrykket *Sammen for Guds ansikt* gjenfinnes bl. a. i *samlingsbønnene*, som skal gi samlingen preg av hellig alvor og glad forventning.

C. Færre alternativer.

Det er foretatt en *reduksjon* av mengden alternativer på samlingsbønner, syndsbekjennelser, menighetssvar, forbønner og på andre sentrale punkter, dette i tråd med høringen. 8 samlingsbønner, Nye bønner er også skrevet til erstatning for tidligere tekster. 7 syndsbekjennelser er nå tatt inn i selve ordningen. Menighetssvaret i nattverdliturgien etter innstiftelsesordene er redusert til ett og liturgens tilsigelsesord etter nattverdutdelingen har som eneste alternativ: ”[...] som han gav til soning for våre synder”. Muligheten til egenformulert nattverdbønn i alternativ F er også begrenset til hovedgudstjenester som er særlig tilpasset barn og unge, og til temagudstjenester. Den aronittiske velsignelsen (”Herren velsigne deg og bevare deg...”) skal alltid lyses når hovedgudstjenesten holdes som høymesse.

På tross av denne reduksjon av alternativer på enkelte punkter vil lokalmenighetene fortsatt ha reelle muligheter til å prege gudstjenesten gjennom valg av tekster, andre liturgiske elementer og særlig i forbønnen. Ordningen vil også dekke behovet for tekster til ulike gudstjenestetyper innenfor den lokale grunnordning som menighetene fastsetter.

Muligheten til kor- og instrumentalinnslag og til å ha flere salmer i gudstjenesten er også synliggjort.

Utfordringen som oppstår ved at (vikar-)prester og (vikar-)kantorer skal betjene menigheter med ulike lokale grunnordninger, vil fortsatt kunne by på utfordringer, men reduksjonen av alternativer vil bidra til å lette denne utfordring.

D. Kjerneverdiene.

I det fremlagte forslaget fastholdes reformens tre kjerneverdier. Samtidig balanseres disse ved at de i større grad ses integrert i spenningsforholdet mellom *tradisjon* og *fornyelse*. Dette var også et viktig anliggende for Nemnd for gudstjenesteliv og Kirkerådet. Dessuten betraktes kjerneverdien *stedegengjøring* som primær i forhold til *involvering* og *fleksibilitet*. Det betyr at kjerneverdiene fleksibilitet og involvering skal bidra til at den lokale gudstjeneste oppleves stedegen, med forankring i lokal kultur, språk og uttryksformer.

Kjerneverdiene ses ikke lenger bare i forhold til kirken som *lokal* og *global* størrelse, men også som en *nasjonal* størrelse, noe som ikke ble fremhevet tilstrekkelig i Forslaget (2008). I det forslaget som nå legges frem for Kirkemøtet, legges det opp til større nasjonal gjenkjennelighet.

I tråd med Forslaget 2008 (s. 17) understrekes at *involvering* ikke bare betyr en mer aktiv og representativ deltakelse av medliturger, men også tar sikte på alle gudstjenestedeltakernes involvering, bl.a. i form av menighetssvar, salmesang - og stillhet. Selv om mengden av alternativer i menighetssvarene nå er redusert, er dialogen mellom liturg/medliturg og menighet fortsatt et viktig trekk ved reformen og vil kunne gi et mer dynamisk preg på gudstjenesten.

E. Liturg og medliturg.

I tråd med høringen er liturgens rolle som gudstjenesteleder tydeliggjort. Liturg (L) er en ordinert prest (for noen hovedgudstjenester kan det være en kateket), og denne er gudstjenestens leder (Alm.best. D3 og 4, jfr. Tjenesteordning for prester). Enkelte av liturgens oppgaver (L) kan utføres også av andre ordinerte prester, etter avtale med gudstjenesteleder. Disse er da å betrakte som medliturger. Det finnes bare én Liturg (L) i en gudstjeneste. Slik tydeliggjøres at L er gudstjenestens leder, med de oppgaver og ansvar det innebærer.

Også medliturgenes oppgaver er klarere definert enn i Forslaget (2008) ved at betegnelsen ML er innført i selve liturgien for hovedgudstjenesten, ikke bare i veiledende rubrikker.. I gruppen medliturger (ML) inngår tekstlesere, forsangere, bønneledere og andre medvirkende. Der et gudstjenesteledd kan ledes enten av liturg eller medliturg, er

dette presisert med betegnelsen (L/ML) eller (ML/L), hvor den som nevnes først har forrang (se Ordningen s. 1).

F. Barn og unge i gudstjenesten.

Med Trosopplæringsreformen vil gudstjenestelivet i menighetene gjennomgå en betydelig endring og fornyelse. Barns og unges deltakelse skal ikke begrenses til egne, månedlige familiegudstjenester, men vil prege gudstjenestelivet i sin helhet. I *Plan for trosopplæring Gud gir – vi deler* heter det:

”Denne planen anbefaler at ethvert tiltak i trosopplæringen skal ha tilknytning til menighetens gudstjenesteliv, enten i form av deltakelse i en gudstjeneste, eller ved at gudstjenestelige elementer inngår i undervisningssamværene. På denne måten bidrar trosopplæringens møtepunkt til å prege menighetens gudstjenesteliv ved at barn og unges plass i menighetens fellesskap blir tydeliggjort. Det vil variere fra tiltak til tiltak hvorvidt det inngår gudstjenester med for eksempel utdeling av fireårsbok eller presentasjon av konfirmanter, eller om trosopplæring forankres i menighetens alminnelige gudstjenesteliv fra søndag til søndag” (side 29-30),

I det fremlagte forslag er det i samlingsbønner, syndsbejennelse, forbønn og nattverdliturgi med mer tatt med tekstvarianter som egner seg spesielt for barn og unge. I tillegg gis det mulighet til lokalt utformede bønner. Barn og unge kan også være medliturger (for eksempel ministranter) og ved denne representative funksjonen bidra til å integrere de yngre aldersgruppene så vel i høymesser som i familiegudstjenester.

G. Inkluderende språk.

Hensynet til inkluderende språk i vid betydning, og til *kjønnsinkluderende språk*, er blitt videreført som et viktig prinsipp i reformen. Dette er en side ved målsetningen om *en gudstjeneste for alle*. Språket speiler den virkelighet det beskriver, og er i neste omgang med på å definere denne virkeligheten. Å bruke inkluderende språk har relevans på mange områder. Det gjelder kjønn, ulike aldre, minoritetsgrupper, mennesker med ulike etnisk og kulturell bakgrunn og mennesker med ulike former for funksjonsnedsettelse, og utviklingshemmede.

I Høringsdokumentet til Forslaget 2008 (s. 23) konkluderte man med at ”arbeidet med å finne et godt inkluderende språk kan ikke sies å være helt fullført”. Det samme kan antakelig sies om det fremlagte reviderte forslaget, slik det nå foreligger. Det videre arbeid med dette fram til advent 2011 vil særlig få sitt nedslag i arbeidet med nye kollektbønner (*dagens bønn*).

I de faste liturgiske (ordinarie-)leddene har en ikke ønsket å endre de gudsbetegnelser som inngår i disse tekstene, mens det er gjort endringer i andre deler av liturgien ut fra hensynet til kjønnsinkluderende språk. Det kjønnsinkluderende språk har ikke fått den konsekvens at begrepet *Herre* er tatt ut som betegnelse på Gud Skaperen eller på Kristus, da dette ville innebære et betydelig meningstap og være et brudd i forhold til bibelspråket og andre kirkesamfunns liturgiske språk.

Prinsippet om å innarbeide inkluderende språk i de liturgiske ordninger grunner seg på vedtak i Kirkemøtet (se sak KM 14/96 og 13/99). Når det gjelder den mest sensitive delen av et slikt program, nemlig gudsbildet og gudsbetegnelse, tenkte *Nemnd for gudstjenesteliv* (NFG), som stod bak Forslaget, at dette bør gjøres ved en utvidende metode. I dette ligger at en ikke bytter ut alle tradisjonelle begreper med kjønnsnøytrale termer, men supplerer og varierer tradisjonen. Når en i liturgispråket av og til velger kjønnsnøytrale termer, av og til maskuline navn og betegnelser og av og til feminine, øker en mangfoldet og dermed rikdommen i måten å tiltale og omtale Gud på. Både det bibelske grunnlag og impulser fra søsterkirkene motiverer dette.

Flere høringsinstanser etterlyste større grad av tydelighet i treenighetslæren ved noen gudsbetegnelse i Forslaget 2008. De har spurt om ordet *Gud* betegnet den treenige Gud eller første person i treenigheten. Et rikere og mer poetisk språk og et gjenkjennbart bibelspråk har også vært etterlyst. Ut fra dette er det nå på flere steder satt til ulike adjektiver foran ordet "Gud", der dette stod alene i Forslaget 2008. Ett av alternativene til inngangsord i Forslaget er også tatt ut. Det gjelder formuleringen "I den treenige Guds navn: Vår Skaper, Frigjører og Livgiver". Disse funksjonelle benevnelse på den treenige Gud har en ikke funnet tydelige nok, og særlig ikke på dette sted i gudstjenesten, ettersom inngangsordets poeng nettopp er å tydeliggjøre basis for gudstjenesten.

I reformen har en forsøkt å unngå det som kan oppleves som uheldige kombinasjoner av dominans og kjønn, som f. eks. "allmektige Fader". Dette uttrykk er i kirkeårsprefasjonene erstattet med uttrykket "evige Far".

I det fremtidige arbeidet med nye kollektbønner (*dagens bønn*) vil det gis gode muligheter for større variasjon av det bibelske mangfold i betegnelser og metaforer for Gud.

H. Samiske språk i hovedgudstjenesten

Siden forrige liturgirevisjon i Den norske kirke har det skjedd en bevisstgjøring med hensyn til samisk språk og kultur i landet vårt. Både Sametinget og Samisk kirkeråd er opprettet siden den gang. Bevisstgjøringen med hensyn til feiringen av Samefolkets dag (6. februar) har også økt fra år til år. Dette er tatt hensyn til ved at denne Ordningen har tatt med flere sentrale liturgiske tekster på de tre samiske språkene, Sørsamisk, Lulesamisk og Nordsamisk. Det understrekes at dette er tekster det kan være naturlig å benytte på hovedgudstjenester i alle landets menigheter. Samer er spredd over hele landet, og at de liturgiske tekstene på samiske språk finnes i alle menigheters gudstjenestebøker, kan bidra til at samisk språk og kultur blir godt ivaretatt, i tråd med kjerneverdien stedegengjøring, både i Nord- og Sør-Hålogaland og ellers i landet.

I rubrikkene til *hovedgudstjenester på særskilte dager i kirkeåret* er det foreslått en egen rubrikk om Samefolkets dag (se *Ordning*, s. 62)

I. Stå eller sitte?

I lys av høringen er det tidligere Forslagets bestemmelser om når menigheten skal stå eller sitte, endret. Det foreslås nå at menigheten står under inngangs- og utgangssalmen,

under evangelielesningen, trosbekjennelsen, når man minnes de døde, under nattverdliturgien og velsignelsen. *Nasjonal gruppe for funksjonshemmede* i Kirkerådet har stilt seg kritisk til ”om stadig reising i gudstjenesten vil virke inkluderende og oppleves som en gudstjeneste for alle”. Og når personer omkring en sittende person står, er den sittende forhindret fra å se hva som skjer. I det reviderte forslaget er dette problemet noe redusert, men det er nødvendig med formuleringer i orienteringen om gudstjenesten som legitimerer at personer sitter når andre står.

J. Antall salmer

På ulike måter er antallet salmer styrket i forhold til Forslaget 2008, som hadde få obligatoriske steder for salmesang. Det er også gitt mulighet til å erstatte bibelsk salme med annen salme (eller med stillhet) mellom de to første lesningene, benytte salmevers eller en kort salme (eller en egnet korsang) i stedet for halleluja-omkvedet ved evangelielesningen. Videre er det gitt mulighet til en kort salme umiddelbart etter prekenen og satt inn en salme etter trosbekjennelsen som fast ledd (dersom ikke trosbekjennelsen synges). Også nattverdhandlingen starter med en salme.

K. Vendt mot folket eller vendt mot øst?

Til spørsmålet om liturgen i bør stå bak alteret og vende seg ”mot folket” (lat. *versus populum*), eller bør stå på fremsiden av alteret og vende seg ”mot øst” (lat. *ad orientem*), foreslås det at disse to bønneretningene i utgangspunktet betraktes som likeverdige liturgiske former. Den entydige prioritering av å vende seg ”mot folket”, som preget Forslaget 2008, er blitt endret ut fra ønsket om å ivareta både hensynet til det enkelte kirkeroms karakter og hensynet til det verdifulle ved den tradisjonsrike øst-orienteringen, som fortsatt ivaretas i våre gravskikker. Hos Augustin heter det: ”Når vi står opp for å be, vender vi oss til øst, der himmelen begynner. Og vi gjør dette, ikke fordi Gud er *der*, som om han hadde fjernet seg fra de andre himmelretningene på jorden – men heller for å hjelpe oss å huske å vende våre sinn mot en høyere orden, det er Gud”.

Det kan i denne sammenheng vises til Forslagets vedlegg til høringsbrev om gamle kirkerom (*Gamle kirkerom for ny liturgi. En utredning om det nye liturgiforslagets konsekvenser for kirkerommene*), et dokument som ble utarbeidet av NFG og Riksantikvaren i fellesskap. Her nevnes muligheten til en annen og alternativ måte å feire gudstjeneste på enn å innføre et fremskutt alter, slik mange prøvemenigheter har gjort. I en kirke med lang avstand fra menigheten opp til alteret, kan det ”være naturlig å la fremste del av hovedskipet være det sentrale sted for ledelse av gudstjenesten. I så fall vil liturg bare forrette selve nattverdbønnen fra alteret,” heter det i dette dokument (side 10).

Det legges også til grunn at det kun skal være *ett alter* som er i bruk i gudstjenesten, for å uttrykke alteret som *Kristussymbol* og som et fokusert sted i kirkerommet og gudstjenesten. Dette betyr at en rekke menigheter bør velge mellom enten

1. å bruke hovedalteret, i alle fall under nattverdbønnen, uten noe fremskutt nattverdbord, men at liturg. (sammen med medliturg) leder gudstjenestens første del fra et sted fremst i hovedskipet.

eller

2. å bruke et fremskutt alter, men da *uten* å anvende hovedalteret (og ikke tenne alterlysene her) eller tilhørende alterring i gudstjenestefeiringen.

Liturgen bør heller ikke stå plassert ved alteret under praktisk talt hele gudstjenesten, noe 1977-liturgien også ville bort fra, da liturgen etter å ha sagt ordene: ”La oss høre Herrens ord” og fram til forbønnen, ikke skulle stå ved alteret. Hovedregelen er at de som til enhver tid utfører den liturgiske oppgaven, skal være i fokus, enten det er ved døpefonten, lesepulten, prekestolen eller alteret.

De fleste henvisningene til det sted i rommet hvor de ulike gudstjenesteledd kan skje fra, er nå flyttet fra rubrikkene i selve ordningen, og drøftes i Veiledningen. Dermed åpnes det opp for å ta større hensyn til de mulighetene som ulike kirkebygg gir, noe som også var et viktig anliggende for NFG.

8. Strukturen i hoveddelene

I. Samling

Forslaget (2008) la opp til en stram samlingsdel med leddene Forberedelse, Inngangssalme, Inngangsord, Samlingsbønn, Kyrie og Gloria. Flere høringsinstanser etterlyste mulighet for syndsbejennelse i samlingsdelen og at det fortsatt måtte være mulig med kollektbønn. Dette er tatt hensyn til i det fremlagte forslag.

Samlingsdelen inneholder nå følgende bønner:

- *Samlingsbønn* (som er obligatorisk og som leses av en medliturg),
- *Synsbejennelse* (som er obligatorisk, men kan legges i forkant av forbønnen – og som leses av alle) med *løftesord* (som er valgfritt og sies av liturgen) og
- *Dagens bønn* (som er valgfri og som leses av liturgen).

Dersom man velger å benytte alle disse ledd i samlingsdelen, innebærer det endring av denne delens dramaturgi i forhold til Forslaget. Men det at samlingsdelen får flere ledd, kan samtidig bety en ”avlastning” av forbønnsdelen. De forskjellige mulighetene som gis med hensyn til samlingsdelens utforming vil bli grundig tematisert i Veiledningen.

Kirkerådet har vedtatt at det skal utarbeides tekstforslag til dagens bønn (kollektbønn) samt kirkeårsrelaterte samlingsbønner (KR 41/10), dette er også i tråd med ønske fra Bispemøtet (19/10).

I Forslaget (2008) stod det i rubrikk under Lovsang / Gloria at *dåp i gudstjenestens samlingsdel kan skje her eller etter Kyrie*. Dette er i fremlegget endret til *dåp i hovedgudstjenesten skjer normalt her* (etter Gloria). I dette ligger det både en føring med hensyn til hvor dåp i hovedgudstjenesten, samtidig som rubrikken åpner for fleksibilitet med hensyn til plasseringen. Dette er i tråd med allerede innarbeidet praksis i Den norske kirke, hvor menigheter har innarbeidet å ha dåp enten helt i begynnelsen av gudstjenesten, mellom kyrie og gloria, eller etter gloria. Rubrikken gir også mulighet for

dem som har dåp i andre deler av gudstjenesten enn samlingsdelen, til om ønskelig å fortsette denne praksis.

II. Ordet

Ordningen med tre lesninger, en fra Det gamle testamentet, en fra Det nye testamentet utenom evangeliene og en fra ett av de fire evangeliene, er videreført fra 1977-ordningen. I andre gudstjenester enn høymessen kan det være en eller to lesninger. Evangelieteksten skal alltid være med.

Forslaget 2008 la opp til at rekkefølgen på lesningene ikke skal ombyttes, heller ikke når en gammeltestamentlig - eller "epistel"-tekst er satt opp som særskilt prekentekest. Men i tråd med flere høringsinstanser og debatten om dette er rekkefølgen endret i det fremlagte forslaget, slik at prekentekest alltid leses til slutt. Grunnen til dette er ønsket om å knytte prekentekest og preken nærmere sammen, slik det også er i dagens ordning. Det er bedre pedagogisk sett å preke over den tekst som nettopp er lest. Dette hindrer ikke at en også kan vise til andre leste tekster i prekenen. Det fratar heller ikke evangelieteksten dens særstilling, ved at evangelieprosesjon og halleluja-omkved markerer lesningen av denne teksten som et høydepunkt i gudstjenesten.

I høringen er det, særlig blant prøvemenighetene, god oppslutning om den nye plasseringen av trosbekjennelsen, etter prekenen. Det er meningsfullt å svare på prekenen med den felles bekjennelse av troen. Mange etterlyser likevel valgfrihet på dette punkt, for å gi rom for salme eller stillhet ved noen anledninger. I rubrikken i det reviderte forslaget er det nå åpnet for at det umiddelbart etter prekenen kan gis tid til stillhet, kort salme eller mediativ instrumentalmusikk. Så skal trosbekjennelsen følge, og kan kun utelates her dersom det er dåp i gudstjenesten.

III. Forbønn

Forbønnsdelen består av *syndsbekjennelse* (enten her eller etter samlingsbønnen) og *forbønn for kirken og verden*. Denne kan avsluttes med å *Minnes de døde*.

Leddet **kunngjøringer** (jfr. ledd nr 13 i 1977 høymessen) er i tråd med Forslaget (2008) ikke foreslått som et eget ledd i hovedgudstjenesten. Dette fikk god tilslutning i høringen, særlig fra høringsmenighetene. Å utelate kunngjøring som fast ledd er begrunnet med at kunngjøringer ofte tar for stor plass og kan bryte med liturgiens rytme. Samtidig kan det argumenteres for at dette leddet har en legitim plass i gudstjenesten, om det gjennomtenkes liturgisk. Kunngjøringer har også vært nevnt som eksempel på stedegengjøring.

Den informasjon som kan gis før gudstjenesten starter, etterfulgt av stille bønn (pkt 1) er kun ment å inneholde nødvendig informasjon om det som skal skje i denne gudstjenesten. Veiledningen vil beskrive hvordan man lokalt kan komme til rette med behovet for kunngjøringer. Det kan skrives på gudstjenesteprogram, på plakat i våpenhuset, på menighetens hjemmeside og lignende. Hvis man velger muntlig kunngjøring i rammen av gudstjenesten, må det tas stilling til hvor den skal plasseres. Det kan være i forkant av

forbønnen, i forkant av velsignelsen, etter de 3x3 bønneslagene til slutt, eller på et annet passende sted.

(IV. Nattverd - jfr. saksfremstilling til Nattverdliturgi)

V. Sendelse

Strukturen i gudstjenesten avsluttende del, sendelse, er ikke endret i forhold gjeldende ordning (høymessen). Det eneste som kan sies å være nytt med hensynt til strukturen er den avsluttende rubrikken. Her understrekes gudstjenestens naturlige fortsettelse, i fellesskapsamling og tjeneste. Dette understrekes også ved betegnelsen ”Sendelse” som avløser betegnelsen på denne delen i gjeldende ordning, ”Avslutning – Signing til tjeneste.”

9. Hovedgudstjenesten - ledd for ledd

I. SAMLING

Ledd 1. Forberedelse (Ordning s. 4). Her følges Forslaget 2008, som gir mulighet til informasjon om dagens gudstjeneste før de 3 innledende klokkeslag og inngangssalme. Det kan være informasjon om dagens takkeoffer, spesielle medvirkende. En kortfattet opplysning om søndagens preg kan eventuelt også legges her, før gudstjenesten starter. I Veiledningen vil det gis en nærmere beskrivelse om hva denne informasjonen kan inneholde. Dette skal ikke være ”kunngjøringer” om kommende arrangementer i menigheten. I høringen har oppfordringen til stillhet fått svært gode tilbakemeldinger. Stillhet er også lagt inn som en mulighet andre steder i ordningen. Her må det tas hensyn til barn og andre som ikke så lett kan være stille.

Ledd 2 Inngangssalme (Ordning s. 4)

Rubrikken til dette leddet gir anvisninger av eventuell korsang eller preludium før salmen, bruk av prosesjon og eventuell frembæring av brød og vin. Om disse momentene gis det anvisninger om i Veiledningen.

Ledd 3. Inngangssord (Ordning s. 5). Her finnes 3 inngangssord. I tillegg til de to som stod i gjeldende liturgi (1977) er også det apostoliske velsignelsesordet, ”Vår Herre Jesus Kristi nåde...” tatt med som en mulighet. Også mange av våre søsterkirker har dette med som inngangssord.

Den dialogiske karakter ved liturgien settes an her ved det enkle menighetssvaret ”amen”.

Rubrikken om gudstjenester tilpasset barn og unge, samt temagudstjenester, er satt inn for å åpne opp for at det på for eksempel familiegudstjenester og temagudstjenester som skaperverkets dag, kan kjennes riktig å markere gudstjenestens særpreg og tema her ved åpningen. Det kan skje i form av en symbolhandling, et visuelt uttrykk, drama, musikk eller lignende.

Ledd 4. Samlingsbønn (Ordnung s. 4 og s. 19).

Samlingsbønn er et nytt ledd i gudstjenesten sammenlignet med gjeldende ordning (1977), men den kan ses på som en fornyelse av tradisjonen med ”klokkerbønn” ved gudstjenestens innledning. Dette har både med plasseringen og at den skal leses av en medliturg å gjøre.

Flere høringsinstanser pekte på behovet for å tydeliggjøre hva en samlingsbønn er, da den syntes å skulle ivareta mange ulike funksjoner. Dette er nå gjort ved å understreke at samlingsbønnens viktigste anliggende er å gi ord til at vi, som fellesskap, enkeltmennesker og del av skaperverket er ”sammen for Guds ansikt” – med forventning og glede, knyttet til møtet med den hellige Gud. Bønnens ulike motiver er nærmere utdypet i modellen for hvordan menigheten selv kan utforme egne samlingsbønner (se Ordnung s.21)

Antallet samlingsbønner er sterkt redusert i forhold til Forslaget 2008. Ettersom mange prøvemenigheter har anvendt den gamle klokkerbønnen, er en nyrevidert utgave av denne inkludert, hvor det individuelle perspektivet etter hvert utvides mot fellesskapet. En kort versjon av denne er også tatt inn.

Ledd 5. Syndsbekjennelse (Ordnung s. 5 og s. 23).

Syndsbekjennelsen kan nå legges enten i innledningsdelen etter samlingsbønnen eller før forbønnen. De to plasseringene er likeverdige.

Det tidligere Forslaget 2008 gav kun det siste alternativet og begrunnet dette med at innledningsdelen skulle uttrykke forventning og glede, og at syndsbekjennelsen på dette sted kunne bli en hindring for mange som kommer til gudstjenesten. Først etter at Ordet er forkynt som lov og evangelium, er det naturlig at syndsbekjennelsen bes, ble det hevdet (jfr. Høringsdokumentet s. 30f). Syndsbekjennelse før forbønnen er menighetene allerede vant med fra gjeldende familiegudstjenesteliturgi, hvor syndsbekjennelse er første ledd i forbønnen.

Mot dette har det vært innvendt at syndsbekjennelsen inneholder et element av renselse og uttrykker reverens (ærbødighet) og møte med den hellige Gud, og hører derfor naturlig hjemme i den innledende delen av gudstjenesten. Det kan også være vanskelig å se en direkte tilknytning mellom syndsbekjennelsen og forbønnen. En innvending har også vært at Ordet og forkynnelsen har karakter av å være nådemiddel og formidler tilgivelse, og derfor bør lyde etter syndsbekjennelsen.

I høringsprosessen var prøvemenighetene overveiende positive til å legge syndsbekjennelsen i forkant av forbønnen, mens et knapt flertall av høringsinstansene var uenige i dette. Mange har derfor etterlyst muligheten til å legge syndsbekjennelsen i den innledende del, før *kyrie*. Når det nå er foreslått at menighetene avgjør om syndsbekjennelsen legges til innledningsdelen eller alternativt til forbønnsdelen, følger man en praksis som finnes bl.a. i våre søsterkirker i Sverige og Finland.

De foreslåtte syndsbejennelsene innebærer også en endring i forhold til Forslaget med større fokus på menneskets grunnsynd enn på å benevne ulike konkrete synder. Dette er også i tråd med høringen. Muligheten til *løftesord* etter syndsbejennelsen har fått god oppslutning i høringen, enten som fast ordning eller som en valgfri ordning som gis en tydelig anbefaling.

Når det gjelder formuleringen i forslag nr. 1 til syndsbejennelse (se side 23), har man drøftet spørsmålet om menigheten skal si ”Tilgi meg *min synd* for Jesu Kristi skyld” eller ”Tilgi meg *mine synder* for Jesus Kristi skyld”. Ved å velge entallsformen, samtidig som de ulike synder i tanker, ord, gjerninger og forsømmelser nevnes, får en fram at synden inneholder en dobbelthet ved både å kunne ses som én grunnsynd og mange enkeltsynder, slik også Bibelen omtaler den. 2. forslag til syndsbejennelse er simpelthen en forkortet versjon av den første. I høringsprosessen har muligheten til en kort syndsbejennelse vært etterlyst.

Det er foreslått 3 mulige innledningsord til syndsbejennelsen, for at oppfordringen kan svare best mulig til de ulike syndsbejennelsene, ikke minst med tanke på syndsbejennelse ved familiegudstjeneste.

Ledd 6. Bønnerop Kyrie (Ordning s. 6 og 26).

Kyrie (gr. *Herre*) regnes med blant de fem tradisjonelle ”ordinarie-leddene” i Romermessen, som er kjent også fra den musikalske formen *messe*, altså *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* (med *Benedictus*) og *Agnus Dei*. I tillegg kommer *Fader vår*, *innstiftelsesordene* og den avsluttende *lovprisning*.

Det nytestamentlige grunnlaget for *kyrie* finnes i Matt 9,27; 15,22; 17,15; 20,29; Mark 10,47 og Luk 17,13; 18,38. Den gammeltestamentlige bakgrunn er Gudsnavnet, navnet over alle navn, som man ikke uttalte, men omskrev med *Adonaj*, min Herre. Denne betegnelsen blir helt sentral i den nytestamentlige kristologi (= lære om Kristus). Den viktigste teksten i denne sammenheng er den store Kristushymnen i Fil 2.

Her er noen problemstillinger som har vært drøftet i arbeidet med gudstjenestereformen:

1. Skal vi fortsatt ha gresk tekst i dette liturgiske leddet?
2. Skal leddet oppfattes som kristologisk eller trinitarisk?
3. Skal leddet også ha en oversettelse? Hvilket ord skal brukes til oversettelse av *eleeo*: *miskunne*, *forbarme*, eller et annet ord? I NT 2005 og i Forslaget er ”miskunne deg” blitt til ”forbarm deg”. I det fremlagte forslaget forelås å beholde ordet ”miskunne”, da *miskunn* er et rotnorsk ord, mens *forbarme* har mer rot i det tyske språk. *Miskunne* klinger også bedre, ikke minst på nynorsk og det er ikke mindre forståelig enn *forbarme*.
4. Hvilken verbalform skal brukes på nynorsk? Skal *miskunna*, som i dag, være direkte transitivt (*miskunna oss*) eller refleksivt med objektet innført med preposisjon (*miskunna deg over oss*)? Denne siste formen brukes i *Du Guds lam*.

Den greske teksten i *Kyrie*-leddet synes å stå sterkere enn noen gang i dagens liturgiske liv. Selv om leddet nok egentlig er å oppfatte som rettet mot Kristus, er det neppe grunn til å fravike vår lange tradisjon med en trinitarisk oversettelse. Et argument for dette er

også all den musikk som foreligger med denne formen. I det fremlagte forslag er det i rubrikken dessuten åpnet for tekstlige variasjoner i kyrieleddet.

Ledd 7. Lovsang Gloria (Ordning s. 6 og s. 28)

Det bibelske grunnlaget for dette leddet finnes i Luk 2,14.

I Forslaget 2008 fulgte man bibeloversettelsen fra 2005 med formuleringen: ”blant mennesker som Gud har glede i.”

Av poetiske og rytmiske grunner er det vanskelig å følge denne tekstformen. ”Har glede i” er et meget tvilsomt uttrykk når det knyttes sammen med musikk. Det består av en troké (glede, tung-lett) + en lettstavelse (”i”), noe som i denne sammenheng likevel ikke blir en daktyl (tung-lett-lett). Det vil være vanskelig å unngå at ordet ”i” får betoning.

Et argument for ”glede i” kan være at man i Nynorskliturgien har sunget ”som Gud har hugnad i” gjennom mange år. Dette er godt innsunget, og det er ingen grunn til å forandre det.

I det fremlagte forslag på bokmål er uttrykket ”som har Guds velbehag” foretrukket, til tross for at ordet *velbehag* ikke er så vanlig lenger. I den nynorske liturgien foreslås å fortsette med å synge ”som Gud har hugnad i”.

Glorialeddet gir større muligheter til variasjon enn i nåværende ordning. I liturgien (s. 6) og i avsnittet ”Lovsang Gloria” (*Ordning s. 28*) videreføres utvidet gloria / laudamus (lovsang II og IV) fra gjeldende gudstjenestebok. Samtidig åpnes det opp for flere alternativer, samt at det åpnes opp for at familiegudstjenestens gloria/laudamus (Måne og sol) kan benyttes på alle hovedgudstjenester. Flexibiliteten ivaretas også ved rubrikken som gir anledning til at ”andre passende salmer eller lovsanger kan benyttes – valgt etter gudstjenestens tema og/eller kirkeårstid. Eventuelt kan ett eller flere lovsangsomkved benyttes.” Dette siste er ikke minst med tanke på unges engasjement og deltakelse i gudstjenesten.

Ledd 8. Dagens bønn (kollektbønn) (Ordning s. 8 og s. 30).

Forslaget (2008) hadde en samlingsdel med én bønn, samlingsbønnen. Særlig høringsmenighetene ga overveiende positiv respons til dette. Flere høringsinstanser etterlyste kollektbønnen. De etterlyste en bønn som setter ord på dagens særpreg.

Det er en betydelig endring i forhold til Forslaget (2008) at samlingsdelen nå gir mulighet for kollektbønn, her kalt *dagens bønn*. Arbeidet med å utforme *Dagens bønn* til den enkelte søn- og helligidag kan først begynne når teksttrekkene er ferdigstilt, og kan derfor ikke behandles fullt ut i Kirkemøtet i 2010/2011. Som en forsøksordning kan slike nye bønner for 2. rekkes tekster utformes, slik at disse er klare til å bli tatt i bruk fra 1. søndag i advent 2011. Kirkemøtet 2010 bør ta stilling til Kirkerådets vedtak om å utarbeide dagens bønn.

Dagens bønn er tenkt valgfri. Dessuten skal den i tråd med tradisjonen bes av liturgen (prest). Dagens bønn kan også på høytidsdager settes inn på samlingsbønnens plass og erstatte denne. Kirkemøtet 2010 bør ta stilling til om det skal startes opp et arbeid med å utvikle *dagens bønn*, slik Kirkerådet har foreslått.

II. ORDET

Leddene 9 og 11. Første og andre lesning (Ordning s. 7).

Forslaget (2008) hadde setningen ”Slik lyder første / andre lesning” etter de to første lesningene. Dette fikk dårlig respons i høringen. Flere etterlyste den innarbeidete formelen ”Slik lyder Herrens ord”. Etter Bispemøtets behandling i juni 2010 er denne nå forslått som eneste alternativ.

Ledd 10. Bibelsk salme / salme (Ordning s. 7)

Forslaget til Tekstbok inneholder en liste over poetiske tekster til hver søn- og helligdag i kirkeåret. Forslaget (2008) la opp til at denne ”dagens salme” skulle synges på en måte som i størst mulig grad involverte hele menigheten. Dette fikk god respons i høringen. Men i og med at det ikke forelå musikalsk stoff til alle de foreslåtte poetiske tekstene, ble dette i liten grad prøvd ut i høringsmenighetene. Mange av dem tok i bruk det allerede foreliggende materialet av bibelske salmer i NoS og S97 og ga ut fra det uttrykk for at det opplevdes positivt å synge bibelsk salme på dette sted i gudstjenesten.

Fortsatt foreligger det lite melodistoff til de foreslåtte poetiske tekstene. På grunn av dette og for at det rike materialet av bibelske salmer som allerede finnes skal kunne benyttes, er det åpnet opp for stor fleksibilitet på dette punkt. Den bibelske salmen som velges kan være en av de foreslåtte poetiske tekstene, eller en bibelsk salme med en annen tekst. Det er også åpnet opp for at det kan synges en vanlig salme på dette sted, eller at det kan være stillhet mellom lesningene.

Ledd 12. Evangelium (Ordning s. 7).

Lesningen av evangeliet er sentrum i Ordets del av gudstjenesten. Dette foreslås markert ved at menigheten står under evangelielelesningen og at det kan synges et halleluja-omkved før og etter lesningen. Det åpnes også opp for bruk av evangelieprosjesjon. Fleksibiliteten ivaretas ved at det i stedet for halleluja kan synges en vanlig salme eller fremføres egnet korsang.

Forslagets (2008) ”Slik lyder det hellige evangelium” fikk god respons i høringen og er videreført i forslaget til KM 2010.

Ledd 13. Preken (Ordning s. 8).

Rubrikken til prekenleddet er utvidet i forhold til Forslaget (2008). Dette er gjort på bakgrunn av at det i høringen fra flere instanser ble påpekt at prekenen var lite fokusert både i selve ordningen og i veiledningen.

Forslaget til Tekstbok, med tre rekker, samt en fortellingstekst til hver søn- og helligdag vil kunne bety en vitalisering og fornyelse av prekenen i vårt gudstjenesteliv. Dette vil bli

viet stor plass i Veiledningen. Her vil også rubrikken om mulighet for ”aktualiserende, dramatiserende og aktiviserende” innslag bli fulgt opp, særlig med tanke på gudstjenester med fokus på barns og unges deltakelse.

Ledd. 14. Trosbekjennelsen (Ordning s. 8).

I alle hovedgudstjenester skal enten den apostoliske eller den nikenske trosbekjennelsen lyde. Dersom det er dåp kan trosbekjennelsen utelates på dette stedet, siden bekjennelsen av forsakelsen og troen er fast ledd i dåpsliturgien.

Ledd 15. Salme (Ordning s. 9).

Som rubrikken sier er dette en salme som bare kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges.

III. FORBØNN

Ledd 16. Forbønn for kirken og verden (Ordning. s.16 og s. 31-44).

Den lokale, menighetsmessige forankring og utforming av forbønnsdelen fikk nærmest unison oppslutning i høringen og har heller ikke vært omdiskutert i den videre prosessen fram mot Kirkemøtet. I tråd med dette foreslås at menigheten kan strukturere sine egenformulerte bøønner ut fra visse reformulerte temaområder og ulike forbønnsmodeller.

I det fremlagte forslag finnes prioriterte eksempler på slike forbønner. Denne delen av gudstjenesten bør vies mye oppmerksomhet ved innføringen av reformen og vil forhåpentligvis inspirere mange menigheter, ikke minst de diakonale gruppene. I *Plan for diakoni* er sentrale deler av forbønnen tematisert: *Diakoni er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.*

I de eksempler på forbønner som gis i ordningen, er ikke offentlige organer som Storting, Sameting, fylkesting, kommunestyre eller kirkelige råd nevnt eksplisitt. Disse kan nevnes i de lokalt utformede forbønnene ut fra hvilke instanser som er mest aktuelt å be for på de enkelte gudstjenestene gjennom året.

Vi minnes de døde.

Ordningen med å minnes de døde har innarbeidet seg i mange menigheter i tråd med rubrikken under ledd 13. Kunngjøringer i gjeldende høymesseordning. I det fremlagte forslaget foreslås dette lagt i etterkant av Forbønnen. Dette er gjort både på grunn av at Kunngjøringer ikke er plassert som et fast ledd i det fremlagte forslaget og fordi det i er gjort erfaringer med at plasseringen i etterkant av forbønnen oppleves som en god plassering. I tråd med dette er det tatt med en bønn for de sørgende.

Formuleringen ”Vi reiser oss og minnes dem i vår menighet det er holdt gravferd for siden sist vi var samlet” vil antakelig ikke være den naturlige måten å uttrykke dette på i alle menigheter. Veiledningen vil gi hjelp til å tilpasse formuleringen på best mulig måte. Det vil også bli gitt veiledning om hvordan man i minnehandlingen kan inkludere dem som er blitt borte på havet og lignende..

(IV. Nattverd - jfr. saksfremstilling til Nattverdliturgi, sak KM 05/10)

V. SENDELSE

Ledd 21. Salme (*Ordning s. 15*).

Som rubrikken anviser kan denne salmen synges her eller flyttes til ledd 24. Postludium/ Utgangsprosesjon.

Ledd 22. Velsignelsen (*Ordning s. 15 og s. 55*)

Når hovedgudstjenesten feires som høymesse, skal den aronittiske velsignelsen benyttes. Dette er ment å være normalen også på andre hovedgudstjenester. Men det åpnes opp for å benytte andre velsignelsesord på gudstjenester hvor det er ønskelig ut fra gudstjenestens tema og fokus. Da kan ett av de tre foreslåtte velsignelsesordene (*Ordning s. 55*), eller et annet egnet velsignelsesord benyttes.

Ledd 23. Utsendelse (*Ordning s. 16 og 55*).

I det fremlagte forslaget er variasjonen av utsendelsesord begrenset i forhold til Forslaget (2008). Etter innspill fra høringen er det foreslått å ta inn utsendelsesordet fra nåværende liturgi: "Gå i fred. Tjen Herren med glede" som ett av alternativene. Flexibiliteten på dette leddet er også ivaretatt ved at det gis anledning til lokalt utformede utsendelsesord, samt at korte utsendelsesord kan innledes med ett av de foreslåtte bibelordene (se *Ordning s. 55*), eller et annet bibelord i tråd med dagens tekster/tema.

Ledd 24. Postludium / Utgangsprosesjon.

I rubrikken er det presisert at menigheten følger med prosesjonen ut av kirken. Tenkningen om at menigheten er delaktig både i prosesjon inn i og ut av gudstjenesten vil bli forklart nærmere i Veiledningen.

Den avsluttende rubrikken tydeliggjør gudstjenesten diakonale anliggende, i tråd med *Plan for diakoni*. Her er det fremhevet (s.20) at "før, under og etter en gudstjeneste gis det mange muligheter for delaktighet, for å se og bli sett, for å gi plass til mangfoldet" (s. 20). Rubrikken tydeliggjør også at den naturlige fortsettelse av menighetens samling om ord og sakrament, er "soknebud med nattverd, annen besøkstjeneste, forbønnstjeneste og andre handlinger."

Evaluering

Kirkerådet har lagt opp til at gudstjenestereformen i hele sin bredde skal evalueres etter 3 til 6 år. Dels er det vanlig at store liturgireformer blir evaluert og komplementert av nytt materiale etter et visst tidspunkt. Dels har man også innsett at selv om reformen har gjennomgått utprøving i mange menigheter og vært gjennom en omfattende høring er det behov for at den vedtatte liturgi får leve over tid i kirken for så å bli kritisk gjennomgått. Det er også elementer i gudstjenestereformen som trenger en lengre utprøvningsfase før det føres frem til vedtak på Kirkemøtet. Dette gjelder særlig musikken til de liturgiske ledd, jfr orienteringssak KM 2010. Det er også bedt om fra Bispemøtet og Kirkerådet at

det utvikles samlingsbønner med kirkeårspreg samt nyskriving av dagens bønn (kollektbønner). Det er naturlig at dette materialet utvikles og utprøves, for så å vedtas sammen med evalueringen av reformen. Tilsvarende har Bispemøtet bedt om, slik Kirkerådet har lagt opp til, at tekstboken gjennomgås og evalueres etter at alle tre tekstrekker har vært i bruk. Kirkerådet vil legge til rette for en slik evalueringsprosess.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Se sak KM 08/10 hvor det redegjøres for reformens samlede økonomiske og administrative konsekvenser.